

www.salampnu.com

سایت مرجع دانشجوی پیام نور

- ✓ نمونه سوالات پیام نور : بیش از ۱۱۰ هزار نمونه سوال همراه با پاسخنامه
- تستی و تشریحی
- ✓ کتاب ، جزوه و خلاصه دروس
- ✓ برنامه امتحانات
- ✓ منابع و لیست دروس هر ترم
- ✓ دانلود کاملاً رایگان بیش از ۱۴۰ هزار فایل مختص دانشجویان پیام نور

www.salampnu.com

به نام خدا

معرفی و راهنمایی کلی طرح درس «تاریخ زبان فارسی» و جایگاه آن در میان درسهای دیگر: هدف کلی این درس آشنایی با تاریخ تحول زبان و بررسی دوره‌های تاریخی زبان فارسی در سه دوره مستقل فارسی باستان، فارسی میانه و فارسی جدید (نو).

در این درس با بررسی و مقایسه زبانهای ایران قبل از اسلام و تحولات آنها و چگونگی تحول و پیدایش فارسی بعد از اسلام بررسی می‌شود.

نام درس: تاریخ زبان فارسی.

تعداد واحد درسی: ۲

نام منبع درسی: تاریخ زبان فارسی.

مؤلف: دکتر مهري باقري.

تهیه کننده اسلايد: دکتر احمدعلی جعفری.

(عضو هیأت علمی دانشگاه).

احمدعلی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۲

زبان امری اجتماعی و
وسایله‌ای است برای برطرف
کردن نیاز افراد جامعه به
برقراری ارتباط با یکدیگر و
تفاهیم و تفاهم.

احمدعلی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

تغییراتی که در زبان رخ می‌دهد تصادفی و اتفاقی نیست بلکه تابع قوانین و قواعد معینی است و به همین دلیل، با اینکه هر زبانی از صورت اصلی خود بسیار دور شده است، می‌توان رابطه آن را با اصل و با زبانهای دیگری که از آن منشعب شده‌اند تشخیص داد.

۴

زبان مانند یک امر طبیعی به طریقی
مشخص تحول و تکامل می‌یابد و
به همین دلیل باید دانست که تغییر یا
دور شدن یک صورت زبانی از اصل و
صورت قدیمی خطا و غلط شمرده
نمی‌شود بلکه معلول رویدادهای
اجتناب‌ناپذیر زمان است.

احمد علی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۵

در دورهٔ باستان مهر اسم به
هشت حالت مختلف مصرف
می‌شد و علایم صرفی نیز
تکواژهایی پایانی بود که
به واژهٔ ساده می‌پیوست.

احمد علی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۶

در فارسی جدید، با حذف
تکواژهای پایانی، نه تنها نظام
صرف اسامی به کلی از بین رفته
بلکه ساخت جنس دستوری و
شمار مثنی نیز از دستگاه زبان
خارج شده است.

احمد علی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۷

دگرگونی دیگری که در فارسی
جدید مشاهده می‌شود، تغییر
ترتیب اجزای جمله است. به عبارت
دیگر، قواعد نحوی و روابط
همنشینی در دستگاه این زبان از
دوره باستان تا دوره جدید تحول
یافته است.

۸

هر زبانی در هر زمان در حال تحول است و از جهات مختلفی تغییر می‌کند. آواها و شیوه ترکیب آنها با وضع پیشین تفاوت می‌کند و آواهایی جدید با قوانین واج‌آرایی نوینی در زبان معمول می‌شود.

۹

**علل و عوامل دیگرگونی زبان
را می‌توان در دو عنوان کلی
دسته‌بندی کرد:**

- ۱. علل خارجی یا بیرون‌زبانی**
- ۲. علل داخلی یا درون‌زبانی**

۱۰

نکتهٔ جالب توجه این است
که واژگان زبان بیش از
هر چیز می‌تواند
دگرگونیهای اجتماعی را
منعکس کند.

احمد علی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۱۱

همان طور که دستگامهای
صرفی و نحوی و اصوات زبانها
متفاوت و متمایز از یکدیگرند،
تحول زبانها در طول تاریخ نیز
یکسان صورت نگرفته است و هر
زبان در مسیر و جهتی خاص خود
متحول و دگرگون شده است.

احمدعلی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۱۲

انواع زبانها

بنابر محاسبات انجام گرفته تا سال ۱۹۶۴، شمارهٔ زبانهای را که تقریباً پنج میلیارد تن سکنهٔ امروزی کرهٔ زمین به کار می‌برند میان چهار تا هفت هزار برآورد کرده‌اند.

احمد علی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۱۳

مطابق شیوهٔ طبقه‌بندی که
اصطلاحاً «نوعی» یا
«ساختمانی» نامیده می‌شود
زبانهای دنیا به سه دسته
تک‌هجایی، پیوندی و صرفی
تقسیم می‌شوند.

احمدعلی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۱۴

زبانهای تک‌هجایی
(monosyllabic languages)
در این قبیل زبانها هر
هجا همیشه صورت ثابتی
دارد.

احمد علی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۱۵

زبانهای پیوندی

(agglutinating languages)

در این گونه زبانها مادهٔ اصلی
کلمات همیشه صورت واحدی دارد و
اگر معانی ثانوی بدان افزوده شود
صورت اصلی کلمه تغییر نمی‌کند.

۱۶

زبانهای تصریفی

(flexional languages)

در این دسته از زبانها برخی از
کلمات برای رساندن مفاهیم
فرعی و ثانوی تغییر شکل
می دهند.

۱۷

در جامعهٔ اروپایی، از قرن
شانزدهم به بعد علم لغت
و اشتقاق بنا به دلایل و
عوامل اجتماعی مورد
توجه فراوان قرار گرفت.

احمد علی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

از قرن هیجدهم به بعد زبان‌شناسان با توجه به تشابهات دستوری و همگونی‌های ساختمانی زبانها، شیوهٔ جدیدی برای طبقه‌بندی زبانها پیش گرفتند که اصطلاحاً «رده‌بندی از حیث خویشاوندی» خوانده می‌شود.

۱۹

مهمترین خانوادہ ہمای
زبانی شناختہ شدہ
عبارتاند از ہند و اروپایی،
سامی و حامی، اورالی یا
فینو - اوگری و آلتایی۔

احمد علی جعفری عضو ہیأت علمی دانشگاه

۲۰

زبانهای منفرد
ساختمان برخی از زبانها کاملا ویژه و
مستقل است و هیچگونه رابطه
خویشاوندی با زبانهای دیگر ندارد. این
گونه زبانها، که نمی‌توان مشترکاتی
در آنها جست و آنها را تحت عنوان کلی
گرد آورد، از زمره زبانهای منفرد
محسوب می‌شوند.

احمدعلی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۲۱

گویش‌های فراوانی در میان مردم
بومی آفریقای مرکزی و جنوبی و
نیز بومیان آمریکا و سرزمین
هندوستان و جنوب شرقی و
مشرق آسیا رواج دارد که همه
آنها از زمرهٔ زبانهای منفرد به شمار
می‌آیند.

۲۲

زبانهای ایرانی شاخه‌آی از خانواده‌زبانی
هند و اروپایی است. هند و اروپایی به
اقوامی اطلاق می‌شود که در
روزگاران بسی کهن در نواحی واقع در
دشتها و استپهای میان جنوب سبیری،
دریاچه‌آرال، شمال بحر خزر و شمال
قفقاز می‌زیستند.

۲۳

اقوام هند و اروپایی تا اواخر
هزارهٔ سوم پیش از میلاد مسیح
در سرزمین مشترک اولیهٔ خود
می‌زیستند و از آن زمان به بعد،
بنابر ضرورت، ناچار به مهاجرت از
سرزمین اصلی خود شدند.

۲۴

هند و اروپایی به گروهی از
زبانهای هم‌ریشه اطلاق
می‌شود که مهم‌ترین آنها
عبارت‌اند از هند و ایرانی، یونانی،
آلبانیایی، ایتالی، هیتی، تخاری،
ارمنی، اسلاوی، سلتی، ژرمنی.

۲۵

در قرون شانزدهم و هفدهم، علم اشتقاق و بررسی تطبیقی و سنجشی زبانها در جامعهٔ محققان اروپایی نضج گرفت. یکی از فواید این گونه پژوهشها آشکار شدن مشترکات برخی از زبانها و وجود نوعی ارتباط و خویشاوندی در میان آنها بود.

۲۶

در قرن هیجدهم ویلیام جونز از
رویش مشابیهتهای فراوانی که
بین زبانهای سانسکریت، یونانی و
لاتینی مشاهده کرد متوجه شد
که این زبانها باید دارای یک نوع
رابطهٔ خویشاوندی باشند.

احمدعلی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۲۷

تحقیقات دانشمندان بعدی از جمله بوپ در قرون نوزدهم، نظر جونز دربارهٔ هم‌خانواده بودن زبانهای سنسکریت، یونانی قدیم، لاتینی و فارسی باستانی را تأیید کرد.

احمد علی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۲۸

خانوادهٔ زبانی ههند و
اروپایی به نامهای
مختلف: «ههند و هیتی»،
«هند و ژرمنی» و «آریایی»
نیز خوانده شده است.

احمد علی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۲۹

زبان «هند و ایرانی» زبانی است
که میان نیاکان هندیان و
ایرانیان مشترک بود و چنانکه
از نام آن برمی آید به دو شاخه
اصلی زبان ایرانی و زبان هندی
تقسیم می شود.

احمد علی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۳۰

زبانهای «هندی کهن» و
«ایرانی کهن» همراه با
گذشت زمان و دخالت عوامل
اجتماعی، هریک به شاخه‌ها
و شعبات متعددی تقسیم
شدند.

احمدعلی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۳۱

می‌توان در بررسی تاریخی یک
زبان مسیر تحولات آن را از
قدیمیترین صورت دنبال کرد و
تغییرات و تحولات و قوانین
حاکم بر آن تحولات را در طول
تاریخ آن زبان تعیین نمود.

احمد علی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۳۲

**تحولات تاریخی مهر زبان از جهات
مختلفی صورت می‌گیرد از جمله:**

۱. اصوات و واجهای زبان.

۲. نظام یا دستگاه صرفی و

نحوی زبان.

۳. واژگان زبان.

۳۳

می‌توان تحولات تاریخی زبانهای
ایرانی را به سه دوره مهم به
شرح زیر تقسیم کرد:
۱. دوره باستان.
۲. دوره میانه.
۳. دوره جدید.

احمد علی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۳۴

می توان گفت: «زبان فارسی»
که یکی از زبانهای ایرانی است
از قدیمیترین صورت بازمانده آن
تا فارسی دری، سه دوره تحولی:
باستان، میانه و جدید را پشت
سر گذارده است.

احمد علی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۳۵

زبان «فارسی جدید» دنباله
طبیعی و صورت تحول یافته
زبان «فارسی میانه» است و
فارسی میانه خود صورت
تحول یافته زبان «فارسی
باستان» می باشد.

احمد علی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

چون زبانهای دورهٔ باستان و میانه
دیگر به صورت زنده به کار
نمی‌روند و تنها در مطالعات تاریخی
از صورت مکتوب آنها استفاده
می‌شود، به طوری کلی زبانهای
«مُرده» یا «خاموش» خوانده
می‌شوند.

۳۷

دورهٔ باستان
قدیمیترین دوره‌ای که از زبانهای
ایرانی آثار و مدارکی در دست
داریم دورهٔ باستان خوانده
می‌شود. مسلم این است که در
این دوره زبانهای متعددی در ایران
به کار می‌رفت.

احمدعلی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۳۸

از میان زبانهای متعدد ایرانی
دورهٔ باستان که همگی از زبان
ایرانی کهن منشعب شده بودند،
تنها آثار و مدارکی از چهار زبان
مادی، سکایی، اوستایی و فارسی
باستان باز مانده است.

احمدعلی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۳۹

زبان سکایی

سکاها اقوامی جنگجو و دلاور از زمره
قبایل ایرانی بودند که در مناطق
وسیعی از شمال و شمال شرقی ایران
می‌زیستند و ظاهراً تیره‌هایی از این
اقوام بعدها در نواحی جنوب شرقی
ایران [سگستان = سیستان] مسکن
گزیدند.

۴۰

چندین نام خاص و نیز واژه‌های
معدودی از این زبان را می‌توان
در گزارشات تاریخی، کتیبه‌ها و
سکه‌های بازمانده از فارسی
باستان، یونانی، لاتینی و هندی
باز یافت.

احمدعلی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

زبان مادی

این زبان در مغرب و مرکز ایران یعنی
مناطقى كه اقوام مادی در آن
می‌زیستند به كار می‌رفت. از زبان مادی
نیز سند و اثر مستقلى در دست نیست
ولى از سال ۱۲۳۵ ق م در کتیبه‌های
شاهان آشور از مردم ماد یاد شده
است.

مأخذ عمدهٔ اطلاعات ما از این زبان، لغات دخیلی است که در کتیبه‌های شاهان هخامنشی برجای مانده است و از روی ساخت آوایی و مختصات لفظی این لغات و مقایسهٔ آنها با واژگان زبان فارسی باستان می‌توان واژه‌های مادی را تشخیص داد.

فارسی باستان

این زبان دوره باستان در نواحی جنوبی ایران (ایالت پارس = فارس) رواج داشت و به همین دلیل نیز «فارسی» خوانده می‌شود. تنها اثری که از این زبان برجای مانده است کتیبه‌ها و نوشته‌های متعلق به شاهان هخامنشی است.

۴۴

تاکنون در حدود چهل کتیبه از
هخامنشیان به دست آمده که
اغلب بسیار کوتاه و شامل عناوین
مکرر و مضامین مشترک‌اند و بر
سردرها یا دیوارهای عمارات و
کاخهای شاهی تعبیه شده‌اند.

۴۵

مهمترین کتیبه فارسی
باستان کتیبه بیستون
[بهمستان = بغستان] است
که به فرمان داریوش در دل
کوه بیستون کنده شده
است.

احمد علی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۴۶

این کتیبه به تنهائی،
چندین برابر بقیه نوشته‌ها
و کتیبه‌های دیگر فارسی
باستان لغات و مواد زبانی
در بر دارد.

احمدعلی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۴۷

فرمانروایی که کتیبه‌های فارسی
باستان به نام آنهاست به ترتیب
عبارت‌اند از آریارامنه، ارشامه،
کورش، داریوش، خشایارشا،
اردشیر اول، داریوش دوم، اردشیر
دوم و اردشیر سوم.

احمدعلی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۴۸

اغلب محققان و مورخان بر این اعتقادند که کتیبه‌های فرمانروایان نخستین، از جمله آریارامنه و ارشامه، در زمان شاهان بعدی هخامنشی نوشته شده است.

احمدعلی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۴۹

سنگ‌نوشته‌های فارسی
باستان از مهر حیث مطالعه شده
و از این طریق اطلاعات نسبتاً
جامعی از دستگاه و نظام زبان
فارسی باستان بر ما مکشوف
شده است.

احمدعلی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۵۰

خط میخی فارسی باستان
خطی که برای نوشتن کتیبه‌های
فارسی باستان به کار رفته مرکب
از علایم و اشکالی بدین شکل ۲
است که ظاهراً شبیه میخ است و
به همین دلیل خطی میخی
(cuneiform) خوانده می‌شود.

احمد علی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۵۱

علت میخی شکل بودن
نویسه‌های این خط شاید به
علت آسانتر کننده شدن این
اشکال در سطوحی سخت چون
سنگ و فلز و لوح گلی بوده
است.

۵۲

در تاریخ تحول و تکوین خط،
خط میخی فارسی باستان که
از خطوط سامی رایج در
بین‌النهرین اقتباس شده
است، از زمرهٔ خطوط هجانه‌نگار
محسوب می‌شود.

احمد علی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۵۳

تفاوت عمده‌آی که نظام خط
میخی فارسی باستان با خطوی
دیگر ایرانی دارد آن است که
برای بعضی از صامتها با توجه
به مصوت جانبی آن علامتهای
جداگانه‌آی به کار می‌رفت.

۵۴

ویژگی دیگر خط میخی
فارسی باستان آن است که
در این خط هشت علامت به
کار رفته است که
اندیشه‌نگار (ideogram)
نامیده می‌شود.

احمد علی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۵۵

خواندن کتیبه‌های فارسی باستان
از سال ۱۸۳۶ به بعد بر اثر تحقیقات
سه نفر از محققان اروپایی به
نامهای بورنوف (Burnouf) و لاسن
(Lassen) و راولنسون (Rawlinson)
آغاز شد.

۵۶

زبان اوستایی

این زبان چنانکه از قراین برمی آید یکی از زبانهای شرقی فلات ایران است و بدان جهت اوستایی خوانده می شود که کتاب دینی ایرانیان قدیم یعنی «اوستا» بدان زبان نوشته شده است.

احمدعلی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۵۷

تنها اثر باقی مانده از این
زبان نیز همین کتاب مقدس
زردشتیان است. از این رو،
هم زبان و هم خطی که
اوستا بدان نگارش یافته
اوستایی خوانده می‌شود.

احمدعلی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۵۸

آنچه امروز از این زبان به نام
«اوستا» باقی مانده مجموعه
پنج کتاب است به نامهای
یسنا، یشتها، ویسپرد،
وندیداد و خرداوستا.

احمدعلی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۵۹

زبان‌شناسان آثار زبان
اوستایی را به دو بخش به
شرح زیر تقسیم کرده‌اند:
۱. اوستای متقدم یا
«گامهانی»
۲. اوستای متأخر^۳

احمد علی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۶۰

آنچه امروز به نام اوستا
در دست است تنها
مجموعه‌ای شامل پنج
کتاب به شرح زیر است:

احمد علی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۶۱

یسنا. «یسنا» در لغت به منی
سرود و دعا و نیایش است و
چنانکه از نام این کتاب برمی آید،
مجموعهٔ سرودها و دعاهای
مذهبی است. یسنا از ۷۲ فصل
تشکیل شده است.

احمدعلی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۶۲

یشتها. واژهٔ «یشت» و «یسن»
هر دو از یک ریشه‌اند و «یشت» در
مفهوم نیایش و آفرین است.
این کتاب مجموعهٔ سرودهایی در
وصف و ستایش ایزدان و
نیروهای اهورایی است.

۶۳

ویسَیَپَرِد. «ویسَیَپ» در لغت به
معنی «همه» و «رد» در مفهوم
«سرور و داور» است. در این کتاب
ضمن برشمردن بزرگان دینی و
همهٔ مردان مذهبی و نام‌آور، به
روان آنان درود فرستاده است.

۶۴

ویسپرد شامل ۲۴ فصل
است که هر فصل آن یک
[[کرده]] خواننده می‌شود و
هر [[کرده]] شامل چند
[[بند]] است.

۶۵

وندیداد. این لغت صورت
تحریف شده‌ای است از «وی
دیوداد». «داد» به معنی
«قانون و نظم» است. لذا این
اصطلاح به معنی «قانون
ضد دیو» است.

احمد علی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۶۶

ونديداد شامل ۲۲ فصل
است كه هر فصل آن يك
«فرگرد» خوانده مي‌شود
و هر «فرگرد» چندین
«بند» دارد.

احمد علی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۶۷

خُرْدَه اوستا. «خُرْدَه = خورده»
در لغت به معنی «کوچک و ریز»
است و «خُرْدَه اوستا»، که به
معنی اوستای خرد و کوچک
است، حاوی اوراد و ادعیه
دینی و مذهبی است.

احمد علی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۶۸

بنابر گواهیهای تاریخی، در دوره ساسانی خطوط متعددی برای مقاصد و نیات متفاوت به کار می‌رفت. ابن ندیم اسامی و نمونه‌هایی از آن خطوط را در *الفهرست* آورده است.

احمد علی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۶۹

خط اوستایی
این خط از روی خطوط رایج
در دورهٔ ساسانی برای نوشتن
کتاب مقدس زردشتیان به
نام اوستا ابداع شد.

احمد علی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۷۰

خط اوستایی نیز، مانند خطوط دیگر دوره ساسانی که از خط آرامی اقتباس شده‌اند، از رسات به چپ نوشته می‌شود و شکل حروف آنها نیز شبیه به هم است، ولی تفاوت‌های عمده‌ای هم با آنها دارد.

احمدعلی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۷۱

در خط اوستایی برای هر صورت یک علامت ویژه وجود دارد و نه تنها مصوت‌های کوتاه ـَ، ـِ، ـُ نوشته می‌شوند، بلکه مصوت‌های بلند نیز، بر حسب آنکه کشیده یا غیرکشیده تلفظ شوند، با حروف مشخص و جداگانه‌ای نوشته می‌شوند.

۷۲

در دورهٔ ساسانی، که اقدام
به کتابت اوستا شد، دیگر
زبان اوستایی که یک زبان
باستانی و خاموش بود، برای
عامهٔ مردم مفهومی نبود.

احمدعلی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۷۳

این نکته شایان دقت و توجه
است که زبان اوستایی یکی
از زبانهای ایرانی دوره
باستان است و علت اختلاف
آن با فارسی باستان اختلاف
قلمرو رواج آنهاست.

احمد علی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۷۴

فارسی باستان در نواحی جنوبی ایران
و اوستایی در نواحی شرقی ایران
رایج بود و این هردو زبان باستانی، از
زبان ایرانی قدیم منشعب شده‌اند. به
همین دلیل، هم از حیث ریشه لغات
و هم از جهت ساختمان زبان، قریب و
شبه هستند.

احمدعلی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۷۵

هر دو اقوام ایرانی و هندی،
در آثار کهن، خود را آریایی
معرفی می‌کنند [داریوش در
کتیبه‌هایش خود را آریایی و
آریایی‌نژاد نامیده است.

احمد علی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۷۶

پس از تقسیم زبان قوم
آریایی به دو شعبهٔ ایرانی و
هندی، شعبهٔ ایرانی در
سرزمین بسیار پهناوری بسط
یافت و تکامل پیدا کرد و به
شعبه‌هایی تقسیم شد.

احمد علی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۷۷

غالباً در استنتاجهای مربوط به
زبانهای ایرانی باستان از دیگر
زبانهای هند و اروپایی نظیر
لاتینی، یونانی قدیم، بالتواسلاوی
به عنوان شاهد و ملاک و معیار
تطبیق استفاده می‌شود.

احمدعلی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۷۸

در دورهٔ باستان، علاوه بر
زبانهای ایرانی، خطوط و
زبانهای غیرایرانی دیگری
نیز در ایران زمین به کار
می‌رفت.

احمدعلی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۷۹

از زمرهٔ زبانهای غیرایرانی
رایج در دوران باستان
می‌توان از زبانهای
سومری، عیلامی و اکدی
نام برد.

احمدعلی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۸۰

سوومریان در بخش جنوبی
بین‌النهرین مستقر بودند
و به زبان سوومری که
زبانی مستقل محسوب
می‌شود تکلم می‌کردند.

احمد علی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۸۱

بخشی از اهمیت ویژه‌ای که این قوم در تاریخ تمدن بشری کسب کرده‌اند به دلیل ابداع شیوه جدیدی در نگارش و نقش مهمی است که در تاریخ تکوین و تکامل خط داشتند.

احمدعلی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۸۲

عیلامیان در منطقهٔ عیلام، که
خوزستان امروزی بخشی از آن
است، می‌زیستند. زبان عیلامی نیز،
مانند زبان سومری، زبانی مستقل
است و ظاهراً با هیچ‌یک از
زبانهای باستانی خویشاوندی ندارد.

۸۳

خط عیلامی یکی از
خطوط میخی هجرتار
است که از خطوط رایج
در آن زمان اقتباس شده
بود.

احمد علی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۸۴

زبان عیلامی در امپراطوری هخامنشی
مدتها به عنوان یکی از زبانهای
رسمی به کار می‌رفت. از این رو، در
کاوشهای تخت جمشید تعداد زیادی
لوحهٔ گلی به خط و زبان عیلامی یافته
شده که اسناد مالی و حسابداری و
نظایر اینهاست.

احمد علی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۸۵

برخی از کتیبه‌های پادشاهان
هخامنشی مانند کتیبه
داریوش در بیستون نیز به
سه خط و زبان فارسی
باستان، عیلامی و اکدی
نوشته شده است.

احمد علی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۸۶

زبان اکدی از زبانهای سامی است
و از هزاره سوم ق م در ناحیه
میان رودان (بین النهرین) به کار
می رفت و از هزاره دوم ق م به
جای زبان سومری در قسمت
جنوبی هلال اخضر نیز رواج یافت.

۸۷

زبان اکدی دارای دو گویش
است که عبارت‌اند از گویش
بابلی که در جنوب بین‌النهرین
به کار می‌رفت و گویش
آشوری که در شمال
بین‌النهرین رایج بود.

احمد علی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

پس از سقوط بابل، زبان
آکدی اهمیت خود را از دست
داد و زبان آرامی جای آن را
گرفت. زبان آکدی با آغاز دوره
مسیحیت به کلی از بین رفت.

۸۹

خط اکدی نیز از خط سومری
اقتباس شده و یکی از سه
زبان و خطی است که در
کتیبه داریوش در بیستون
به کار رفته است.

۹۰

آرامی به مجموع گویش‌هایی اطلاق
می‌شود که از خانوادهٔ زبانهای
سامی هستند و در دوران باستان، در
فاصلهٔ قرون هفتم تا هفتم
میلادی در ناحیهٔ میان‌رودان رواج
داشتند و به تدریج جای زبانهای دیگر
آن منطقه را گرفتند.

احمدعلی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۹۱

آن گوییش از زبان آرامی
که در امپراطوری
مخامنشی به کار می‌رفت،
«آرامی امپراطوری»
خوانده می‌شود.

احمد علی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۹۲

زبان رایج در شهر الرها
[اورفه] واقع در شمال
بین النهرین سریانی خوانده
می‌شود که یکی از
شاخه‌های زبان آرامی است.

احمد علی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۹۳

خط سرپیانی نیز از خط
آرامی گرفته شده
بود.

احمد علی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۹۴

زبانهای ایرانی میانه
زبانهایی که حدفاصل بین
زبانهای باستانی و زبانهای
دورهٔ اخیر ایرانند، زبانهای
دورهٔ میانه نامیده می‌شوند.

احمد علی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۹۵

میزان و ملاک تشخیص زبانهای
میانه را از یک سو ساده‌تر بودن
نسبت به صورت باستانی آن و تغییر
و تحول آشکار در نظام زبانی قدیم
و از سویی دیگر متروک و خاموش
بودن آن دانسته‌اند.

احمدعلی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۹۶

با توجه به سیر و تحول تدریجی
زبان از صورتی به صورت دیگر،
تعیین تاریخ دقیق و مشخصی
به عنوان حدفاصل قطعی بین
زبانهای باستانی، میانه و جدید
میسر نیست.

احمدعلی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۹۷

زبان‌شناسان تأسیس
سلسلهٔ اشکائی [در حدود
۲۵۰ ق.م] را آغاز دورهٔ
زبانهای ایرانی میانه
محسوب می‌دارند.

احمدعلی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۹۸

دورهٔ زبانهای ایرانی میانه
حدود هزار سال، از قرن
سوم قم تا قرن هفتم
میلادی، محسوب
می‌شود.

احمد علی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۹۹

پس از برافتادن هخامنشیان
به دست اسکندر، طولی نکشید که
اسکندر درگذشت و سرزمینهای
تحت تسلط وی میان سردارانش
تقسیم و فرمانروایی ایران زمین
نصیب یکی از سرداران اسکندر
موسوم به «سلوکوس» شد.

احمد علی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۱۰۰

به دلیل یونانی بودن فرمانروایان سلوکی، زبان و خط ایرانی کمتر مورد توجه دستگاه حاکمه بود و همین عامل موجب رواج و تأثیر زبان، فرهنگ و هنر یونانی در زبان، فرهنگ و هنر ایرانی شد.

احمد علی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۱۰۱

در تمام دوران سلوکیها اثری
مکتوب از خط و زبان ایرانی برجای
نماند و به همین دلیل هیچگونه
اطلاع و آگاهی از چگونگی و
کیفیت زبان فارسی در این مقطع
خاص زمانی نداریم.

احمدعلی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۱۰۲

دوران حکومت سلوکیان که
میان دو سلسلهٔ ایرانی
هخامنشی و اشکانی است
[[دورهٔ تاریک]] در حلقهٔ
مطالعات تاریخی زبان فارسی
به شمار می‌رود.

احمد علی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۱۰۳

زبانهای ایرانی دورهٔ میانه،
زبانهای هستند که در فاصلهٔ
زمانی سالهای ۲۵۰ ق م [تأسیس
سلسلهٔ اشکانی] و ۱۵۱ میلادی
[انقراض سلسلهٔ ساسانی] در
سرزمین ایران به کار می‌رفتند.

احمد علی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۱۰۴

از میان زبانهای متعددی که در
ایران دورهٔ میانه به کار می‌رفتند
آثار و اسناد مکتوبی از زبانهای
پهلوی اشکانی، پهلوی
ساسانی، سغدی، سکایی، بلخی
و خوارزمی باقی مانده است.

احمدعلی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۱۰۵

زبانهای ایرانی میانه
متعلق به گروه شرقی که
از آنها آثاری باقی مانده
است عبارتاند از سغدی،
سکایی، بلخی و خوارزمی.

احمدعلی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۱۰۶

زبان سغدی میانگه
این زبان در ولایت سغد قدیم که
سمرقند و بخارا از مراکز آن بود
رواج داشت و ظاهراً زبان سغدی در
حدود هزاره اول میلادی مهمترین
زبان ایرانی رایج در آسیای مرکزی
بود.

احمدعلی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۱۰۷

در کشفیات باستان‌شناسی
نیمهٔ اول قرن بیستم که در
دو ناحیهٔ تورفان و کووه
مغز ۲ صورت گرفت آثار زیادی
از زبان سفدی به دست آمده
است.

احمد علی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۱۰۸

آثار بازمانده از زبان سفدی میانه را
می‌توان بنا بر مضمون آنها به چهار
قسمت

تقسیم کرد:

۱. آثار سفدی مانوی
۲. آثار سفدی بودایی
۳. آثار سفدی مسیحی
۴. آثار سفدی غیردینی

احمد علی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۱۰۹

خط سفیدی مقتبس از
خط آرامی است و همانند
اغلب خطوط دورهٔ میانه
دارای هزوارش است.

۱۱۰

سکاهها یکی از اقوام دلاور
ایرانی بودند که از حدود ۶۰۰
قلم در نواحی وسیعی از
آسیای مرکزی و جلگه‌های
روسیهٔ جنوبی می‌زیستند.

احمد علی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۱۱۱

اقوام سکائی به
چندین گویش و
لهجه مرتبط به هم
تکلم می کردند .

احمد علی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۱۱۲

زبان خوارزمی میانه
این زبان در ناحیهٔ خوارزم یعنی
شمالی‌ترین نقطهٔ سکونت اقوام
ایرانی متداول بود و ظاهراً تا
قرن هشتم هجری نیز صورت
جدید آن رواج داشته است.

احمد علی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۱۱۳

قدیمیترین آثار بازمانده از زبان
خوارزمی کتیبه‌هایی است بر روی
چوب و چرم
از «توپراق قلعه» متعلق به قرن
دوم میلادی و کتیبه‌هایی بر روی
استخوانها و ظروف سیمین از قرن
ششم و هفتم میلادی.

احمدعلی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۱۱۴

ابوریحان بیرونی تعدادی از لغات
خوارزمی را [نامهای ماهها،
روزها، چندین جشن و بروج
دوازده‌گانه] در دو کتاب معروف
خود موسوم به *آثار الباقیه عن
القرون الخالیه و التفهیم لاوائل
صناعه التنجیم* نقل کرده است.

احمد علی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۱۱۵

صورت خوارزمی و ترجمه فارسی عددها به قرار زیر است:

هرذیس = سیزده	اقد = هفت	ایو = یک
حورذیس = چهارده	اشت = هشت	اذو = دو
پنص = پانزده	شاذ = نه	شی = سه
اخرذیس = شانزده	ذیس = ده	حفار = چهار
اقدذیس = هفده	ایونذیس = یازده	پنج = پنج
اشتذیس = هجده	اذواس = دوازده	اخش = شش

احمدعلی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۱۱۶

زبان بلخی

یکی از زبانهای ایرانی دوره
میانه که آثاری از آن بر جای
مانده است زبان بلخی است.
این زبان در سرزمین بلخ و نواحی
اطراف آن رایج بود.

احمد علی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۱۱۷

از زبان بلخی آثار چندانی در دست
نیست و بیشترین اسناد کشف شده
به این زبان در قرن حاضر از ناحیه
«سرخ کتل» واقع در شمال
افغانستان به دست آمده که به خط
یونانی نوشته شده است.

۱۱۸

زبان ایرانی میانه غربی شمالی
زبان ایالت باستانی پارت
است. نام این سرزمین در
کتیبه داریوش به صورت پرتو
(Parqawa) ذکر شده است.

احمدعلی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۱۱۹

زبان ایرانی میانه غربی جنوبی
زبان ایالت پارس است که در
کتیبه‌های فارسی باستان
به صورت پارس (parsa) ذکر
شده است.

احمد علی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۱۲۰

از آنجا که اولین سلسلهٔ ایرانی پس
از هخامنشیان اشکانیان بودند،
زبان رسمی و اداری رایج در دورهٔ
حکمرانی آنها که همان زبان ایرانی
میانهٔ غربی شمالی است. به پهلوی
اشکانی معروف است.

احمدعلی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۱۲۱

پهلوی اشکانی و پهلوی
ساسانی قرابت و نزدیکی
خاصی دارند و تنهها
اختلاف میان آنها اختلاف
لهجهای و آوایی است.

احمد علی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۱۲۲

تدسکو، ایران‌شناس
نامی، اختلافات اساسی میان
زبانهای پهلوی اشکانی و
پهلوی ساسانی را مشخص
کرده است.

(Tedesco, 1921:184-268)

احمد علی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۱۲۳

اختلافات آوایی موجود میان این دو زبان را می‌توان
به‌طور مثال در واژه‌های زیر ملاحظه کرد.

پهلوی اشکانی پهلوی ساسانی

	čahār	čafār	چهار
zan		žan	زن
dah		das	ده
kun-		kar-	[ماده فعلی کردن = ساختن]
hil-		hirz-	[ماده فعلی دانستن]

احمد علی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۱۲۴

زبان پهلوی ساسانی صورت
تحول یافته و دنبالهٔ بلافصل زبان
فارسی باستان است و
همین زبان است که ادامهٔ تحول
یافتهٔ طبیعی و بلافصل آن در
دورهٔ اخیر به نام فارسی جدید
معروف است.

احمد علی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۱۲۵

زبان پارسی
زبان ایرانی میانه غربی شمالی
که زبان قوم پارت بوده است
در مدت حکومت اشکانیان
(۲۵۰ ق م تا ۲۲۴ میلادی) زبان
رسمی و اداری ایران بود.

احمد علی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۱۲۶

زبان پارسی به نامهای پهلوانیک و پهلوی اشکانی نیز خوانده می‌شود. این زبان تقریباً تا حدود قرن چهارم میلادی در ایران رواج داشت و حتی کتیبه‌های شاهان نخستین ساسانی به این زبان نگاشته می‌شد.

احمدعلی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۱۲۷

زبان پارتی در زبان فارسی
میانه تأثیر قابل توجهی
داشته و بسیاری از واژه‌های
پارتی از طریق زبان فارسی
میانه وارد زبان فارسی جدید
شده است.

احمدعلی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۱۲۸

کتیبه‌های شاهان نخستین
ساسانی از جمله اردشیر و
شاپور اول که در قرن سوم
میلادی نوشته شده‌اند به سه
زبان فارسی میانه، پارتی و
یونانی است.

احمدعلی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۱۲۹

کتیبه‌های شاهان بعدی ساسانی
از جمله کتیبه نرسه در پایکولی به
دو زبان فارسی میانه و پارسی
است و بالاخره کتیبه‌های شاهان
اواخر دوره ساسانی تنها به زبان
فارسی میانه است.

احمدعلی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۱۳۰

قدیمیترین سکه‌های به‌دست
آمده از شاهان اشکانی که
دارای نوشته‌هایی به خط و
زبان پارسی هستند، متعلق به
حدود اواسط قرن اول میلادی
است.

احمدعلی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۱۳۱

سکه‌هایی نیز از شاهان محلی
عیلام و نیز شاهانی که در نواحی
سیستان یا غزنین و بخشی از
هندوستان به صورت دست‌نشانده
اشکانیان حکم می‌راندند به دست
آمده که نوشته‌های آنها به پارسی
است.

احمدعلی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۱۳۲

تعداد قابل توجهی قطعات
سفالینه یافت شده که متعلق به
قرن اول ق م است. این آثار
سفالی دارای مکتوباتی است که
به زبان پارسی و به خطی مخلوط از
آرامی و پارسی نوشته شده است.

احمد علی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۱۳۳

زبان فارسی میانه
فارسی میانه زبان ایرانی میانه
غربی جنوبی است که زبان ایالت
پارس بود و از آن جهت که صورت
میانه فارسی باستان و فارسی
جدید است [[فارسی میانه]] خوانده
می‌شود.

احمد علی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۱۳۴

فارسی میانه در دوره
ساسانیان [۲۲۴ تا ۶۵۱
میلادی] زبان رسمی و
اداری ایران بود.

احمد علی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۱۳۵

خط پهلوی
خطی که برای نوشتن متون
فارسی میانه به کار رفته
بسیار شبیه خط متون پارسی
است و به همان نام پهلوی
خوانده می شود.

احمد علی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۱۳۶

خط پهلوی در سراسر دورهٔ میانه
یعنی از دوران اشکانی تا حدود قرن
سوم هجری در سنگ‌نوشته‌ها،
سکه‌ها، اسناد معاملات، کتابها و
رساله‌های گوناگونی که به
زبانهای پارتی و فارسی میانه
نوشته شده به‌کار رفته است.

احمدعلی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۱۳۷

خط پهلوی در زمان
اشکانیان از روی خط آرامی
اقتباس شد و در دوره
ساسانیان نیز همین خط با
اندکی تفاوت به کار رفت.

احمد علی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۱۳۸

در دورهٔ ساسانی خط‌وط
متعددی در ایران متداول بود
که هر یک از آنها کاربرد
ویژه‌ای داشت و به جای
«خط» لفظ «دبیره» را به‌کار
می‌بردند.

احمدعلی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۱۳۹

برخی از مورخان اسلامی از جمله
حمزۀ اصفهانی [۱۳۸۷: ۶۵ – ۶۴].
و ابن ندیم [۱۳۴۸: ۲۱ – ۱۸] ضمن
نقل مطالبی دربارهٔ خطوط ایرانی
رایج در زمان ساسانیان انواع آنها
را برشمرده‌اند و تعدادشان را هفت
ذکر کرده‌اند.

احمدعلی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۱۴۰

خط پهلوی از جهت اصول شبیه
خط فارسی جدید است. این شباهت
و همسانیه‌های موجود میان دو
خط فارسی میانه و جدید امری
اتفاق و تصادفی نیست، بلکه بدان
دلیل است که هر دو از یک
سرچشمه‌اند.

احمدعلی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۱۴۱

خطوط ایرانی میانه از خط آرامی
که خود ریشهٔ سامی دارد
اقتباس شده بودند و خط فارسی
جدید همان خط کوفی عربی
است که با تغییرات جزئی و
ظاهری به صورت کنونی درآمده
است.

احمد علی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۱۴۲

در خط پهلوی همانند خط عربی،
نویسه‌های برای ضبط مصوت‌های
کوتاه یعنی ـ، ـ، ـ وجود ندارد
و همین امر خود موجب بروز
اشکالاتی در خواندن خط
پهلوی می‌شود.

احمد علی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۱۴۳

مهمترین عامل دشواری خط
پهلوی این است که در این
خط، مانند اغلب خطوط ایرانی
دورهٔ میانه، عنصری به نام
«هزوارش» وجود دارد.

احمد علی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۱۴۴

هزوارش
هزوارشها کلماتی به زبان
آرامی‌اند که به خط پهلوی
نوشته می‌شدند و ظاهراً در
موقع خواندن معادل فارسی
میان آنها تلفظ می‌شد.

احمد علی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۱۴۵

علت وجود هزوارش در خطوط
ایرانی آن است که از دوران
هخامنشی کاتبان آرامی به ثبت و
ضبط دواوین و امر دبیری و
منشیگری در ایران اشتغال داشتند
و همین امر موجب اقتباس خطوط
ایرانی از خط آرامی شد.

احمدعلی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۱۴۶

کلمات هزوارش بیشتر شامل
حروف اضافه، ضمائر، بن افعال و
برخی اسامی ویژه بود که
کاربردشان در زبان زیاد بود و
نگارش معادلهای آرامی برای این
دبیران مناسبتر و سهلتر می نمود.

احمد علی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۱۴۷

نکته قابل توجه در مورد
هزوارشها این است که
معادل حروف اضافه، ضمائر
و اسمها تماماً به آرامی
نوشته می‌شود، در حالی که
وضعیّت افعال فرق می‌کند.

احمد علی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۱۴۸

تعداد هزارشها در
متون متقدم پهلوی به
مراتب فراوانتر و
متنوعتر از متون متأخر
است.

احمدعلی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۱۴۹

در بعضی از متون متأخر
برای یک واژه واحد گاهی
هر دو صورت هزوارشی
و غیر هزوارشی به کار
می‌رود.

احمد علی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۱۵۰

در دورهٔ میانه، گذشته از انواع خطوطی که آنها را «پهلوی» می‌خواندند، چند خط دیگر هم برای نوشتن زبانهای ایرانی به‌کار می‌رفت که ظاهراً همهٔ آنها از اصل آرامی مشتق بوده‌اند، از جمله «خط مانوی».

احمدعلی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۱۵۱

خط مانوی

مانی در قرن سوم میلادی به تبلیغ
آیین خویش پرداخت و آیین مانوی
در قرون سوم و چهارم میلادی
رواج فوق‌العاده‌ای داشت و تا قرن
هفتم میلادی از ادیان رایج منطقه
بود.

احمدعلی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۱۵۲

مانی و پیروانش برای نگارش
آثار خود از خط آوانگار استفاده
می‌کردند که به خط مانوی
مشهور است و البته الفبای آن
همانند خطوط دیگر این دوره
مقتبس از آرامی است.

احمد علی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۱۵۳

مهمترین آثار مانوی که
برجای مانده مکتوباتی است
که در ترکستان چین در ناحیه
تورفان به دست آمده است.
برخی از این کتابها به
نقاشیهای زیبایی مزین است.

احمد علی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۱۵۴

آثار بازمانده از فارسی میانه
کهنترین آثار موجود از زبان فارسی
میانه متعلق به آغاز دوره ساسانی
است. اسناد بازمانده از این زبان
نسبت به آثار دوره باستان فراوانتر
و متنوعترند.

احمدعلی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۱۵۵

بیشتر سنگ‌نوشته‌های
فارسی میانه مختصرند و
چون صدمهٔ زیادی دیده‌اند
به‌طور کامل خواننده
نمی‌شوند.

احمد علی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۱۵۶

سنگ‌نوشته‌های اولیهٔ ساسانی
مانند کتیبه‌های هخامنشی سه
زبانی‌اند. سنگ‌نوشته‌های اردشیر
و شاپور اول که در قرن سوم
میلادی نوشته شده به زبانهای
فارسی میانه، پارتی و یونانی
است.

احمدعلی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

مهمترین سنگ‌نوشته‌های عصر ساسانی عبارت‌اند از:

۱. کتیبه اردشیر بابکان در نقش رستم
۲. کتیبه شاپور اول در نقش رستم [کعبه زردشت]
۳. کتیبه شاپور اول در نقش رجب
۴. کتیبه شاپور اول در حاجی‌آباد
۵. کتیبه نرسی در پایکولی [ناحیه‌ای میان
قصر شیرین و سلیمانیه عراق]
۶. کتیبه هرمز در نقش رستم

۱۵۸

قدیمیترین سکه‌هایی که نوشته روی آن به زبان فارسی میانه است مربوط می‌شود به اواسط قرن دوم پیش از میلاد. این سکه‌ها توسط فرمانروایان محلی ایالت فارس پیش از آغاز سلطنت ساسانیان ضرب شده.

احمد علی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۱۵۹

نکته قابل توجهی که مربوط
به سیستم نگارش خط پهلوی
است آن است که حتی
در میان نوشته‌های این
سکه‌ها نیز هزارش وجود
دارد.

احمدعلی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۱۶۰

از شاهان ساسانی سکه‌های زر و
سیم فراوانی به‌جای مانده که بر
روی آنها علاوه بر صورت شاه، نام
و لقب او نوشته شده است. بر روی
دیگر این سکه‌ها معمولاً
آتشکده‌ای با دو نگاهبان آتش
نقش شده است.

احمدعلی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۱۶۱

از شاهان ساسانی تعداد
قابل توجهی مهر و اجبار
کریمه که بر روی آنها اشکال
و مطالبی به زبان فارسی
میانہ کنده شده موجود
است.

احمد علی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۱۶۲

همچنین تعدادی ظروف و
آلات سیمین که مزین به
نقشهای زیبا و کتیبه‌هایی
به زبان فارسی میانه‌اند به
دست آمده است.

احمد علی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۱۶۳

بر اثر تحقیقات اکتشافی از ناحیه‌ای در ساحل رودخانه فرات واقع در سوریه کنونی نزدیک مرز عراق که صالحیه نامیده می‌شود، آثاری به دست آمده که بخشی از این آثار به زبان فارسی میانه است.

احمدعلی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۱۶۴

در حدود یک قرن پیش در مصر
قطعات پاپیروسی که به زبان
فارسی میانه نوشته شده است
به دست آمده که یادگار دوران
کوتاه دست یافتن ایرانیان بر
مصر در اوایل قرن هفتم میلادی
است.

احمدعلی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۱۶۵

**ترجمهٔ مزامیر داوود
در ناحیه‌ای موسوم به بلائیق
[Bulayiq] واقع در شمال
تورفان مجموعه‌ای مشتمل بر
قطعاتی از مزامیر داوود به زبان
فارسی میانه یافت شده است.**

احمدعلی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۱۶۶

مانویان از نیمهٔ دوم قرن سوم میلادی برای رهایی از آزار و تعقیب ساسانیان مراکز تجمع و فعالیت خود را به شمال شرقی ایران و آسیای میانه انتقال دادند و ظاهراً دیانت مانوی در آن سامان رواج و رونق بسیاری یافت.

احمد علی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۱۶۷

از آنجا که در میان مانویان آن
خطه اقوام ایرانی بسیار زیاد
بودند، اغلب متون مانوی یافت
شده در تورفان به زبانهای
ایرانی از جمله پارسی میانه،
پارتی و سغدی است.

احمدعلی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۱۶۸

متون تورفانی فارسی میانه
شامل نامه‌ها، قطعات ادبی،
دعاها، سرودها و مَنتَرهای دینی
و نیز قطعاتی از دو کتاب معروف
مانی به نامهای «شاپورگان» و
«انجیل مانی» است.

احمدعلی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۱۶۹

مهمترین منابع و مدارک
بازمانده از فارسی میانه
رسالات و کتابهایی است
که به خط پهلوی کتابی
نوشته شده‌اند.

احمدعلی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۱۷۰

آنچه به عنوان متون مذهبی زردشتی از فارسی میانه برجای مانده خود به دو بخش مشخص تقسیم می‌شود. یکی متون مذهبی که در دوره میانه تألیف و تحریر شده است و دیگر ترجمه‌های پهلوی کتاب مقدس زردشتیان به نام اوستا.

۱۷۱

مطالب اوستا قرنهای
متمادی به همان زبان کهن
به صورت شفاهی سینه به
سینه نقل و حفظ می شد و
بالاخره در دوره میان
به صورت مکتوب درآمد.

احمد علی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۱۷۲

در دورهٔ ساسانی آنچه از
اوستا حفظ و مدون شده
بود به زبان فارسی میانه
ترجمه و به خط پهلوی
نوشته شد.

احمد علی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۱۷۳

خط ناساز و ناقص پهلوی
نمی‌توانست تلفظ دقیق و صحیح
واژگانی را که در نوشته‌های
مقدس اوستا به‌کار رفته بود
مشخص کند و از سویی دیگر
وجود هزارش در این خط بر
مشکل خواندن آنها می‌افزود.

احمد علی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۱۷۴

نکته قابل توجه این است که چون پازندنویسی مشکل خواندن خط پهلوی را برطرف می‌کرد، بعدها برای نگارش متون دیگر فارسی میانه نیز به کار رفته است.

احمدعلی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۱۷۵

بخش اعظم متون مذهبی
فارسی میانه عبارت است از
ترجمه و تفسیرهای اوستا به
زبان پهلوی و به خطوط پهلوی
و اوستایی که اصطلاحاً به «زند
و پازند» معروف اند.

احمدعلی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۱۷۶

متون غیر دینی پهلوی را نیز
می‌توان به دو بخش تقسیم
کرد: یکی اندرزنامه‌های
پهلوی و دیگر کتابها و
رسالاتی که دربارهٔ موضوعات
متعدد تألیف و تدوین شده‌اند.

احمد علی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۱۷۷

اندرزنامه‌ها که بخش مهمی از ادبیات فارسی میانه را تشکیل می‌دهند پیشینه و اهمیت ادبیات اندرزی را در ایران، که موضوع آنها اخلاق، پند و اندرز و امثال و حکم است، نشان می‌دهد.

احمدعلی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

۱۷۸

آثار دینی و غیردینی موجود از
زبان فارسی میانه که مختصراً
به نام متون پهلوی خوانده
می‌شود، حاوی اطلاعات و
آگاهی‌های فراوانی دربارهٔ
واژگان و دستور زبان فارسی
میانه است.

احمدعلی جعفری عضو هیأت علمی دانشگاه

www.salampnu.com

سایت مرجع دانشجوی پیام نور

- ✓ نمونه سوالات پیام نور : بیش از ۱۱۰ هزار نمونه سوال همراه با پاسخنامه
- تستی و تشریحی
- ✓ کتاب ، جزوه و خلاصه دروس
- ✓ برنامه امتحانات
- ✓ منابع و لیست دروس هر ترم
- ✓ دانلود کاملاً رایگان بیش از ۱۴۰ هزار فایل مختص دانشجویان پیام نور

www.salampnu.com